

ИМПЕРФЕКТЪТ В СЪВРЕМЕННИЯ ФРЕНСКИ И БЪЛГАРСКИ ЕЗИК

Соня Мекенян

Пловдивски университет „Паусий Хилендарски“

THE IMPERFECT IN CONTEMPORARY FRENCH AND BULGARIAN

Sonya Mekenyan

Paissii Hilendarski University of Plovdiv

This article provides a comparative analysis of the present state of the imperfect forms having taxis meaning in French and their translation equivalents in Bulgarian. It could be assumed that from a temporal point of point view the imperfect is present tense of the marked taxis grammeme relativity. The morphological category taxis in French is based on the formal semantic opposition relativity (witness and distant) : non-relativity that explicitly expresses an orientation to the statement (the moment of speaking).

Key words: witness aorist, distant aorist, relativity (witness and distant): non-relativity, effectiveness, ineffectiveness

Имперфектната форма представлява ретроспективна мнемоническа актуалност и се използва като фон или екран за проектиране на други успоредни еднократни или последователни процеси (вж. напр. Симеонов 1987: 80). Според Ф. Брюно тя изразява съвременност, незавършеност на действието по отношение на момента, за който се говори (Брюно, цит. по Манчев и кол. 1986: 91). Според Х. Стен семантичният признак на имперфекта е вътрешната продължителност на действието (Стен, цит. по Манчев и кол. 1986: 91). В „Теория на времето“ Г. Гийом разглежда отношението между минало и сегашно като прекъснатата, непостоянна, многомоментна, насечена (*sécant*) ориентация, сигнализираща темпорален контакт между две действия, събития, състояния, факти, т.е. събитието само за себе си и неговото отношение към друго събитие, за което се говори (Якобсон 1972: 107; цит. по Пенчев 1985: 525).

Имперфектните форми изразяват конкретни процеси, в българския език свидетелски назовани от говорещия, докато презенсните са немаркирани с *относителност* и със *свидетелственост*. Относно споменатите признаци са изказвани и други становища, а именно, че в рамките на морфологичната категория таксис с основна формално-семантична опозиция *относителност* : *неотносителност* се противопоставят две маркирани грамеме – *свидетелска относителност* и *дистантна относителност*. Формите на маркираната грамема *свидетелска относителност* (с ориентир аорист, корелат на футурум по темпоралните признаци *предходност* : *следходност*) реферират събитията от минала ситуация, в която говорещият е участвал, респ. на която е бил свидетел. Формите на маркираната грамема *дистантна относителност* с ориентир перфект (вместо аорист) отразяват дистанцирано конкретни събития от минала ситуация, която говорещият (независимо дали е участвал в нея, или не) реферира като участник в нова комуникативна ситуация (Маровска 2013: 353).

Знак на маркираната грамема *свидетелска относителност* в българския език са морфемите *-e/'a/a* (имперфектната морфема) + *-x/ш(e)*, а на маркираната грамема *дистантна относителност* са морфемите *-e/'a/a+ - л* (от минало деятелно причастие) + *е* (форма на глагола *съм*) (за подробности вж. Маровска 2013: 353).

Формален показател на относителните форми във френския език е имперфектната морфема *-ai/-i*, която се прибавя към глаголната флексия на спрегаемия глагол (във френския език признакът *свидетелственост* е ирелевантен и се изразява неморфологично и контекстово). Затова нашият интерес в тази работа е съсредоточен само върху свидетелските относителни форми.

Основен признак на имперфекта във френския език е *отнесеността*, ориентацията на действието спрямо минал ориентационен момент, относно който то е незавършено и следователно и едновременно с него (може да се квалифицира и като действие, едновременно по отношение на изказване в минало време). Признакът *едновременност* е частното, главното значение на немаркирания член на времето – сегашното време, така че от темпорална гледна точка имперфектът е немаркираната степен, популярно назовавана сегашно време. Имперфектът е сегашно време на маркираната таксисна грамема *относителност*.

С функцията си да означават събития от далечното минало свидетелските или дистантните имперфектни форми с ориентир съответно аорист или перфект сигнализират както фиктивни, така и реално съществували действия, които говорещият реферира като свидетел

или като участник в нова комуникативна ситуация. Във френския език обаче липсва признакът *несвидетелственост* и поради съществуващата корелация между глаголните форми *passé simple : passé composé = futur simple : futur proche = subjonctif passé : subjonctif présent = imparfait duratif : présent duratif = „сегашно за наследходност“ : „сегашно за следходност“* има само един вариант, чрез дистантни (умозаключителни) относителни форми, който на български се предава или със свидетелски, или с дистантни, или с преизказни форми. Дистантният аорист (формално съвпадащ с перфекта) изпълнява транспозитивно повествователна функция, понеже е немаркиран с признака континуативност. Перфектните форми с проспективна ориентация към сегашното изразяват актуализация на глаголното действие към момента на говоренето и приемат метафорично семантиката „сегашно за *нследходност*“, т. е. актуализирането на действието от позицията на говорещото лице към изказването представлява субективно отношение и преценка на говорещия за ситуацията. Дистантните таксисни форми във френския език отразяват дистанцирано конкретни събития от минала ситуация, която говорещият (независимо дали е участвал, или не във формиращите я събития като глаголно лице) реферира дистанцирано в по-обща комуникативна ситуация по налични впоследствие обстоятелства от нея и прави предположение, умозаклучение. Например: *Il y avait une fois un roi et une reine qui étaient si fâchés de n'avoir pas d'enfants, si fâchés qu'on ne saurait dire. Ils allèrent à toutes les eaux du monde; vœux, pèlerinages, menues dévotions, tout fut mis en oeuvre, et rien n'y faisait. Enfin pourtant la Reine devint grosse, et accoucha d'une fille : ... = Имало (имаше / имало е) едно време един цар и една царица, които били (бяха / са били) толкова ядосани, че нямат деца, толкова ядосани, колкото не можеше (не е можело / не можело) да си представим. Ходили (ходиха) на поклонение в много страни, правили (правеха) обети и дарения, всичко били (бяха) опитали, но нищо не помагало (не помагаше). Най-после обаче царицата забременя и роди момиченце; Il était une fois une petite fille de village, la plus jolie, qu'on eût su voir. Sa mère en était folle et sa grand-mère plus folle encore. Cette bonne femme lui fit faire un petit chaperon rouge, qui lui seyait si bien, que partout on l'appelait le Petit Chaperon rouge* (от приказката „Червената шапчица“ на Ш. Перо, цит. по Манчев и кол. 1986: 91) = *Имаше едно време* (или *живееше* някога, а би могло и с преизказване – *живеело* някога) *в селото едно малко момиченце – най-красивото, което някога сме виждали. Майка му обезумявала (се притеснявала) (или съотв.*

форми на свидетелската грамема – **се притесняваше**) от мисълта за това, а баба му – още повече. Тази добра жена **поръчала** (беше **поръчала**) да му ушийт червена шапчица, която му **отивала** (**отиваше**) толкова много, че навсякъде го **наричали** (**наричаха**) Червената шапчица.

При употребата на третоличната форма на таксиса (на свидетелския или дистантният таксис) в общо значение признаците на лицето са в неактуален контекст (изразяват безличност или неопределеност на лицето). Например: *Jadis on ne pensait pas comme ça* = Някога хората не мислеха/не мислели така. С формата за трето лице на свидетелския таксис в българския език (а по наше мнение и във френския език) в главното ѝ значение говорещият реферира извършените от лице, неучастник в комуникацията, събития от ситуация, в която говорещият е участвал (на която е бил свидетел): *Mme Masson pleurait et Marie était très pâle. Moi, cela m'ennuyait de leur expliquer. J'ai fini par me taire et j'ai fumé en regardant la mer* (Камю 1957: 88): Г-жа Масон плачеше, а Мари беше много бледа. На мен ми беше много отегчително да им обяснявам. Накрая млъкнах и зануших, загледан в морето; *A Canton, il y avait soixante-dix ans, quarante mille rats étaient morts de la peste avant que le fléau s'intéressât aux habitants. Mais en 1871, on n'avait pas le moyen de compter les rats. On faisait son calcul approximativement, en gros, avec des chances évidentes d'erreurs. Pourtant si un rat a 30 cm de long, 40 000 rats mis bout à bout feraient* (вм. *auraient fait*) [...] (Камю 1947: 42). В този контекст ще се употребят и преизказани, и дистантни (несвидетелски) форми, защото от датирането става ясно, че говорещият не може да бъде свидетел на описваните събития от претериалния план и затова, когато се налага намесата на говорещия, за да открие нови перспективи пред воденото от него повествуване, формата на футурум претерити с обобщено значение и с ориентир *passé simple*, темпорален корелат на *futur simple* по признаците *предходност* : *следходност*, вкл. и в контекст на сегашно историческо време, изразява следходност по отношение на изказването: *Преди седемдесет години в Кантон четиридесет хиляди плъха бяха умъртвени (били умъртвени, са били умъртвени) от чумата, преди тя да „се заинтересува“ хората. Обаче в 1871 година не са имали начин да преброяват плъховете, правели са* (вм. *правеха*) *изчисленията приблизително, на едро, с очевидни изгледи за неточност и все пак, ако един плъх е дълъг 30 см, 40 000 плъха, наредени едни до друг, щяха да направят* [...]

В предложениния контекст в сегашно в миналото (имперфект) признакът *следходност* се изразява от формите за бъдеще в миналото (*futur dans le passé*) – *feraient*. Ситуацията е аналогична на съотношенията между грамемите и в български: [...] *правели са* (вм. *правеха*) *изчисленията приблизително, на едро, с очевидни изгледи за неточност и все пак, ако един плъх е дълъг 30 см, 40 000 плъха, наредени едни до друг, щяха да направят* [...]. Последната глаголна форма е лично твърдение, затова е най-вероятно да бъде реализирана чрез свидетелско бъдеще в миналото.

Както се вижда, в българския език предаването на имперфектно действие е усложнено от възможността то да е умозаключително или преизказано. Т. е. на френския нерезултативен корелат (имперфект) на плусквамперфекта може да съответства български изявителен имперфект, но също и преизказан или умозаключителен имперфект. Това сме показали с поясненията в скобите. Тази възможност се конкретизира от контекста, който съдържа информацията дали действието е изказано по предположение на говорещия, или по чужди думи. Така е и в следния пример, в който дистантните относителни форми с ориентир дистантния (умозаключителен) аорист, функционален синоним на *passé composé*, са транспозитивна употреба на немаркирания с темпоралност корелат (презенс) по признаците относителност и резултативност в главното му значение – едновременност на действие по отношение на изказването: *J'essayais d'imaginer l'aspect que pouvait avoir cet homme, venu nous chercher un jour de sortie, qui descendait* (вм. *était descendu : serait descendu : fût descendu*) *d'une voiture, marchait* (вм. *avait marché : aurait marché : eût marché*) *vers nous et qui était* (вм. *fut/a été/avait été*) *mon père* (Модиано 1978: 60). Най-адекватният вариант на превод е вероятно следният: **Опитвах се да си представя как, докато е слизал от една кола и е вървял насреща ни, е изглеждал този мъж, дошъл да ни търси в един неприсъствен ден, (който) е бил моят баща.** В българския за разлика от френския текст се появяват не само свидетелски, но и дистантни (конклузивни) имперфектни форми, тъй като става въпрос за въображаеми събития. Френският език е ирелевантен спрямо опозицията *свидетелственост: несвидетелственост*. Тъй като *свидетелствеността* спрямо описваните събития е експлицирана (*Опитвах се да си представя*), българският превод би могъл да бъде и със свидетелски форми: **Опитвах се да си представя как ли изглеждаше този мъж, дошъл да ни търси в един неприсъствен ден, (който) докато слизаше от една кола, вървеше насреща ни и беше моят баща.**

И в двата езика, когато има отношение на *едновременност* между главно и подчинено сказуемо, ако главното е в аорист и *passé composé* във френския език, подчиненото би трябвало да бъде в имперфект. Признакът *относителност* обаче може да се неутрализира и в подчиненото изречение да се употреби форма на сегашно време, тъй като в главното си значение грамемата нерезултативност изразява действие с ориентация към изказването. Например: *On m'a dit, qu'il travaillait (il travaille) dans une banque; Paul m'a raconté qu'il était (est) malade* (Менгено 1999: 94; Манчев 1976: 133) = *Казаха ми, че той работел (работи) в банка; Пол ми каза (вм. разказа), че той бил (или е) болен*. В тези примери в български може да се появи преизказна форма за имперфект, тъй като главното сказуемо е изразено с глагол за говорене. В тях добре се вижда и това, че във френския език в рамките на страдателно-безличните конструкции не формата за *passé simple*, а тази за *passé composé* изразява *предходност*, докато в български това е типичната функция на аористната форма. В предложения контекст става въпрос за лично твърдение, което се реализира със свидетелски имперфект. Например: *Ces hommes, qui vivaient il y a des dizaines de milliers d'années possédaient, dit-on, des connaissances scientifiques dépassant tout ce que nous connaissons aujourd'hui. On raconte qu'ils utilisaient l'avion et même les fusées interplanétaires* (Баталов 1999: 46) = *Тези хора, които са живеели (вм. живееха) преди десетина хиляди години, притежавали (вм. са притежавали, вм. притежаваха), казват, научни познания, надвишаващи всичко, което знаем днес. Разказват, че използвали (вм. са използвали, вм. използваха) самолета и дори междупланетните ракети*.

Ако подчиненото сказуемо трябва да изрази *следходност*, употребява се *futur simple* или системно обусловеното *futur dans le passé*, тъй като контекстовата позиция е за свидетелски таксис: *Il m'a dit l'autre jour qu'il viendrait (viendra) le lendemain* (вм. allait venir : va venir) (Менгено 1999: 129). Така е и в български: *Той ми каза миналия ден, че щеше да дойде* (или за български по-вероятно *ще дойде*) *на следващия*.

Срв. също: *Il a déclaré (déclara) qu'il était venu (venait, viendrait) à l'heure* (Менгено 1999: 129) = *Той обяви, че беше дошъл (е дошъл; щеше да дойде/ще дойде) навреме*. В този пример наблюдаваме употребата на глагол от групата на т. нар. перформативни глаголи (*jurer, promettre, garantir, certifier, déclarer, ordonner, commander, décréter, etc.*), но не с типичната за тях първолична форма. С трето лице на свидетелския таксис говорещият реферира извършените от некомуниканта събития от минала ситуация, на която говорещият е бил свиде-

тел (*à l'heure = à l'heure actuelle, en ce moment*). На функционално синонимичните френски форми *passé composé* и *passé simple* съответства българският аорист; на френското *imparfait* – дистантен аорист; на *plus-que-parfait/plus-que-parfait récent* съответства българският плусквამперфект; на *futur dans le passé/futur proche dans le passé* – бъдеще в миналото или бъдеще (при възможна неутрализация). Съответствията показват, че системите са относително симетрични, но разбира се, съдържат и някои специфики.

Така например някои езиковеди се опитват да обяснят функционалните разлики между сегашно неактуално (гномическо напр.) и относителното сегашно (имперфект) като следствие от характерното за френската глаголна система съгласуване на времената. При екзистенциални истини сегашно време в подчинените изречения сигнализира *едновременност* на действие с главното сказуемо. Относителното сегашно време (имперфектът) не локализира общовалидният факт в миналото, а представлява само негова констатация; той е експликативното време според Г. Гийом, свързано с изразяването на постоянни действия и процеси от фона на основните действия. П. Ембс разглежда общовалидният факт в перспективата на въвеждащия глагол в главното изречение, т. е. като „сегашно за *следходност*“, изразяващо категоричност (Ембс 1960: 14). В българския език подобна функция на относителните грамемии е по-необичайна, тъй като те са натоварени, за разлика от френския език, и с признака *свидетелственост* и в този смисъл придават своеобразна конкретност на действията и събитията, която почти изключва темпорална немаркираност и абсолютност, които пък са типични за гномическото сегашно време. Напр. в сложното *On a toujours enseigné que deux et deux faisaient quatre* подчиненото изречение може да се преведе само с употреба на неотносителни форми: *Винаги са ни учили, че две и две прави четири* (тук българският аорист е неприложим за разлика от френския вариант, понеже във френския език *passé simple : futur simple* корелира с *passé composé : futur proche = imparfait duratif : présent duratif*; употребената форма е дистантна (умозаключителна) или свидетелска имперфектна – *Нас ни учеха, че две и две прави четири* (сег. вр. на *правя*; имперфектът *правеше* е невъзможен).

Както при сегашно време, значението на имперфекта се проявява в няколко разновидности: конкретно актуално значение, при което действието се е извършвало в даден момент, фиксиран чрез аорист или *passé composé* във френски, или в продължение на сравнително по-кратък период в миналото. Периодът на извършване на действието

е маркиран с имперфектната морфема *ai*, а в свързана реч – обикновено и с обстоятелство за време. Имперфектната форма означава *едновременност* на действие с миналия ориентационен момент, фиксиран чрез аористна форма или *passé composé* (корелат на *futur proche*; или *passé simple*, корелат на *futur simple* – във френски): Той погледна будилника. Светещите цифри **показваха** два часа и двадесет минути. Навън **не се чуваше** нищо. Всичко **спеше**; Сега тази стая **служеше** за гостна (Минков 1982: 54) = *Il regarda le réveil. Les chiffres lumineux marquaient deux heures vingt. Dehors on n'entendait rien. Tout dormait* (КЦ 1991: 65) = *Maintenant cette pièce tenait lieu de salon.*

Както споменахме в началото, общоприето и за двата езика е оценяването на имперфектната семантика като изразяваща незавършено действие, едновременно на минал ориентационен момент; точно имперфектните форми не изразяват информацията за това кога действието е прекратено – в немалка част от случаите то продължава да се осъществява и в момента на изказването. Напр.: *L'avion amorçait sa descente (venait d'amorcer sa descente) quand un des moteurs prit feu* = Самолетът **се спускаше**, когато един от моторите **се запали**; *On venait de le congédier et il se demandait ce qu'il ferait* = Уволниха го и той **се питаше** какво **ще прави**.

В някои случаи лексемата *car* (*защото*), чиято употреба е необичайна в началото на изречението, сигнализира причинно-следствени отношения и корелация на глаголните форми *passé composé* ~ *passé récent* = *plus-que-parfait* ~ *plusque-parfait récent*, изразяващи предходност на действие (или резултат от действие) по отношение на момента на говорене или реферирания минал момент. В последното изречение сегашно историческо време (*dit*) е транспозиция на аористна форма на глагол за казване, т. е. относително сегашно в опозиция със сегашно време (с главно значение на немаркирания член – едновременност на действие с изказването) изразява едновременност на действие с изказването. Например: *Autour de lui, les plaintes reprenaient, mais sourdement, et comme un écho lointain de cette lutte qui venait de s'achever. Car elle s'était achevée (= était achevée). Castel était passé de l'autre côté du lit et dit que c'était fini* (Камю 1947: 219) = Стенанията наоколо **се подновяваха**, само че глухи и като далечно ехо от тази борба, която **току-що беше завършила**. **Защото борбата бе завършила**. Старият доктор Кастел **беше минал** от другата страна на леглото и каза, че **всичко е свършило** (вм. **беше свършило**).

В свързан текст дистантните имперфектни форми, корелативни на плюсквамперфектните, инфинитивните, императивните и субжонктивните форми с ориентация към изказването, в страдателно-безлични конструкции се употребяват със стилистичен нюанс на предложение, насърчаване, придават и известна несигурност във възможността за осъществяването на действието: *Si on sortait? – dit alors Garcia* (Камю 1947: 204) = **Дали да не излезем?** – каза тогава Гарсия; *Si on allait voir ce film? Tout le monde en parle* = **Да отидем / Да бяхме отишли да гледаме този филм? Всички говорят за него.** Трябва да се отбележи обаче, че този контекст в български по-често се предава с плюсквамперфект: **Да бяхме излезли; Да бяхме отишли да гледаме този филм [...]** (превод на Н. Станева).

Почти без разлика са и възможностите на имперфекта в двата езика да изразява стилистични нюанси. Така например, ако авторът на художествения текст е преценил, че би следвало да се акцентира върху определени действия, да се представят те като по-продължителни, тягостни, фатални или че по време на тези именно събития и действия текат и други актуални процеси, възможно е да употреби имперфект вместо нормалния за такъв контекст аорист (и съотв., *passé composé* във френски). В случая таксисните форми с ориентир *passé simple* : *passé composé* = *futur simple* : *futur proche* = *imparfait duratif* : *présent duratif* изразяват контекстуално семантиката „сегашно за следходност“: *Une demi – heure après Marguerite pâle comme une morte mettait (вм. allait mettre) sa pelisse et quittait le bal* (вм. *allait quitter*) (цит. по Ембс 1960: 93) = **Половин час по-късно Маргарита, бледа като мъртвец, слагаше коженото си палто и напускаше бала).**

Сред стилистичните възможности на имперфектните форми особен интерес представлява т. нар. „имперфект за припомняне“, който е специфичен и за двата сравнявани езика. Свидетелските относителни форми с ориентир аорист (*passé simple*) (темпорален корелат на футурум (*futur simple*) по признаците предходност : следходност) са с проспективна ориентация и експлицират контекстуално „сегашно за следходност“. Напр.: *Demain c'était son concert d'adieu à Copenhague* = **Утре беше прощалният му концерт в Копенхаген; Bonjour, madame, je venais pour l'appartement. Il est toujours libre?** = **Добър ден, госпожо, идвах (вм. идвам) за апартамента. Все още ли е свободен [...]; Lundi prochain il y avait un match; mais j'irai pas** (вм. **je ne vais pas**) = **Следващия понеделник имаше мач, но аз няма да ходя; Qui est-ce qui devait ouvrir le congrès demain, je ne me souviens pas** = **Кой откриваше конгреса утре, не си спомням; Qu'est-ce qu'il y avait à faire demain ?** = **Какво**

имаше да се прави умре?; Quel était votre nom? (Конфе 2002: 120) = Как беше името Ви?.

Интересен във френски е т. нар. хипокористичен имперфект, или сегашно време в несобствена функция, който е аналогичен на българския адмиратив. Той се среща във възклицателни изречения и е свързан със системно обусловената употреба на сегашно време, изразяващо емоционалния ефект от току-що научен или установен факт, който се усилва чрез транспозиция на относителните форми с ориентир дистантен аорист (*passé simple* – корелат на *passé composé* = *futur simple: futur proche*) във функциите на главното значение на немаркирания с темпоралност корелат сегашно време – едновременност на действие с изказването: *Il avait beaucoup faim le gentil toutou* = **Било е** много (вм. *е*) гладно, горкото кученце!; *J'avais de beaux yeux, moi!* = **Имал съм** (вм. *имам*) хубави очи, аз?! В тези случаи вместо сегашно време се употребява имперфект (във френския език), а в български, понеже имперфектът е свидетелски, се използва корелативната му умозаключителна или преизказана форма: *Il a beaucoup faim le gentil toutou* > *Il avait beaucoup faim le gentil toutou* = Много **е** гладно, горкото кученце! > **Било е** много гладно, горкото кученце! = Много гладно **било** горкото кученце!; но не и Много гладно **беше** горкото кученце, което във всички случаи експлицира *относителност*.

Коментирайки стилистичните възможности на френския глагол, изследователите обикновено пишат за една интересна употреба на имперфектните форми, при която те изразяват внезапно прекъсване на действието, преустановяване на състояние или качество и преминаване към друго (Менгено 1999: 91 – 92; Вайнрих 1973: 70). Нерядко този имперфект се нарича конклузивен, заключителен, имперфект за прекъсване, преустановяване (*Imparfait de rupture; de clôture; de cinéma*), в смисъл, че реалността на събитието е последствие или резултат от друго действие¹. За българистите, заради наличието на морфологични форми за конклузив, преизказване и *резултативност*, тази функция е доста необичайна и противоречива, странна на базата на факта, че в темпоралните системи на двата езика има повече сходства, отколкото различия. Става дума за типични за френския език случаи,

¹ Както вече споменахме, този имперфект ще наричаме не умозаключителен, а заключителен (прекратяващ, завършващ), тъй като терминът „умозаключителен“ в българската граматика се употребява за назоваване на модална грамема и не в смисъл „завършващ, прекратяващ действие“, а със значение „следствие от умозаключение или предположение“.

в които страдателните дистантни нерезултативни относителни форми с ориентир съответно аорист или перфект са транспозитивни употреби на сегашно време с главно значение *едновременност на действие с изказването* и контекстуално „сегашно за следходност“: *César se tut. Le lendemain la ville se rendait* (вм. *se fut/se fût rendue/se serait rendue*); *Pierre renonça. Deux heures plus tard, Marie était nommée* (вм. *fut/a été nommée/allait être nommée*) (Менгено 1999: 92). Адекватният превод на български би съдържал аорист или резултативна глаголна форма дори и в страдателен залог: *Цезар млъкна. На другия ден градът се беше предал (се предаваше* не би изразило нюанса на завършеност, приключеност на действието, които са стилистичният ефект на контекста, може би с промяна на глагола – напр. *капитулираше*); *Пиер се отказа; два часа по-късно Мария бе назначена*. В тези случаи в български не може да се употреби имперфект, вкл. и защото глаголите от свършен вид, каквито би следвало да се употребят в случая, не могат да се съчетаят с имперфект и сегашно време. Така че единственият вариант е да се употреби резултативна и относителна форма, тъй като главното сказуемо е в минало време (*passé simple: passé composé*; в български – аорист). Отбелязано е в граматическите трудове, че и във френски (в непряка реч) тези форми могат да се предадат и с резултативната форма *plus-que-parfait* – темпорален корелат на *futur antérieur relatif*: *César se tut. Le lendemain la ville s'était rendue; Pierre renonça; Deux heures plus tard, Marie avait été nommée*.

Коментиранията случаи са до голяма степен повлияни от нуждата да се употреби в българския текст свършен глагол, който няма форми за актуално сегашно време и за актуален имперфект. Затова единствената възможност е с резултативна форма (както се видя от примерите), т. е. може да се каже, че в тези случаи до голяма степен определяща е лексикалната семантика. Ако лексикалното значение все пак предполага *резултативността* и *завършеността* на действието, и в превода на български може да се използва имперфект. В цитирания пример свидетелските таксисни форми са с ориентация към изказването и изразяват контекстуално „сегашно за следходност“. Например: *Et lorsque le notaire arriva avec M. Jeoffrin, elle les reçut elle-même et les invita à tout visiter en détail. Un mois plus tard elle signait* (: *avait signé: allait signer*) *le contrat de vente, et achetait* (вм. *et acheté: acheter*) *en même temps une petite maison bourgeoise sise auprès de Goderville* (Мопасан 1971: 274) = *А когато нотариусът пристигна с г. Жофрен, тя ги прие лично и ги покани да посетят всичко подробно. След един месец тя вече подписваше договора за продажбата и (в същото време)*

купуваше малка къщичка до Годервил. При превода на български именно заради обстоятелството за време, подчертаващо процесуалността и синхрона между двете последни действия, употребата на имперфектни форми е доста вероятна.

Можем да обобщим, че наред с току-що коментираните случаи на стилистична – експресивна или оценъчна – употреба на имперфектните форми, те все пак в прякото, основното си значение изразяват незавършени процеси в плана на миналото, без указание за тяхното начало или край. Имперфектните форми изразяват сравнително продължителни действия, които са се извършвали успоредно в миналото, и нерядко се твърди, че представят действия и състояния, съставляващи фона, на който се реализират основните действия от повествователния план – изразявани с *passé simple* или *passé composé*, а в български – с аорист. В цитирания пример отношението *passé simple: passé composé* се основава на опозицията между отминали събития, факти, действия, представени като процеси, и такива, чиито последици са актуални за говорещото лице в момента на говоренето: *Le bar était plein, tout le monde fumait, buvait, riait. Tout à coup la porte s'ouvrit brusquement et trois hommes, revolver au poing, firent irruption* (Кентон 2004: 134) = *Барът беше пълен, всички пушеха, пиеха, смееха се. Изведнъж вратата се отвори внезапно и трима мъже нахълтаха с пистолети в ръце.*

В заключение бихме могли да направим следните изводи.

Основен признак на френския и на българския имперфект е *отнесеността*, ориентацията на глаголното съдържание към момент в миналото, означен с аорист в българския език или с корелиращите двойки форми *passé simple: passé composé*, спрямо който то е незавършено и едновременно. Признакът *едновременност* е главното, частното значение на немаркирания член на времето – сегашно време, така че от темпорална гледна точка имперфектът е сегашно време на маркираната таксисна грамема *относителност*.

Морфологичната категория таксис във френския език се основава на формално-семантичната опозиция *относителност* (*свидетелска: дистантна*): *неотносителност* = *relativité* (*imparfait duratif: futur du passé duratif = présent duratif* (*относителна неследходност*): *futur duratif* (*относителна следходност*): *non-relativité* (*présent duratif* с главно значение абсолютност, т.е. ориентация към изказването). В общото си темпорално значение грамемата *неотносителност* неутрализира грамемата *относителност* и изгражда опозицията „сегашно

за *неследходност*“ : „сегашно за *следходност*“ с ориентация към изказването.

ЛИТЕРАТУРА

- Баталов 1999:** Batalov, I. *Les chemins de l'expression*. Sofia: Colibri, 1999.
- Вайнрих 1973:** Weinrich, H. *Le temps*. Paris: Editions du Seuil, 1973.
- Гийом 1929:** Guillaume, G. *Temps et verbe. Théorie des aspects, des modes et des temps*. Paris: Champion, 1929.
- Ембс 1960:** Imbs, P. *L'emploi des temps verbaux en français moderne*. Paris: Klincksieck, 1960.
- Кентон 2004:** Quinton, S. *Grammaire expliquée du français*. Paris: CLE International, 2004.
- Конфе 2002:** Confais, Y.P. *Temps, mode, aspect*. Toulouse: Presses universitaires du Mirail, 2002.
- КЦ 1991:** *Cours de civilisation de la Sorbonne: 350 exercices: niveau supérieur*. Paris: Hachette, 1991.
- Куцаров 2007:** Куцаров, Ив. *Теоретична граматика на българския език. Морфология*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2007.
- Маровска 2013:** Маровска, В. *Референция и реферирание в света на езика*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2013.
- Менгено 1999:** Maingueneau, D. *L'énonciation en linguistique française*. Paris: Hachette, 1999.
- Манчев и кол. 1976:** Mantchev, Kr., Tchaouchev, A., Vassiléva, Al. *Traité de morpho-syntaxe française*. Sofia: Naouka i izkoustvo, 1976.
- Пенчев 1985:** Пенчев, Й. Време, таксис, синтаксис. // *Български език*, 1985, № 6, 523 – 528.
- Симеонов 1987:** Симеонов, Й. Функционален обзор на системите за хронологична координация на глаголните времена. // *Език и литература*, 1987, № 1, 86 – 91.
- Якобсон 1972:** Якобсон, Р. О. Шифтеры, глагольные категории и русский глагол. // *Принципы типологического анализа языков различного строя*. Москва, 1972, 95 – 113.

ЕКСЦЕРПИРАНИ ИЗТОЧНИЦИ

- Камю 1947:** Camus, A. *La Peste*. Paris: Gallimard, 1947.
- Камю 1966:** Camus, A. *Чумата*. (Превод Н. Станева). София: Народна култура, 1966.
- Камю 1957:** Camus, A. *L'Etranger*. Paris: Gallimard, 1957.

Минков 1982: Минков, Св. *Разкази и фейлетони*. Т. 1. София: Български писател, 1982.

Модиано 1978: Modiano, P. *Rue des boutiques obscures*. Paris: Gallimard, 1978.

Мопасан 1971: Maupassant, G. *Une vie*. Paris: Albin Michel, 1971.